

DÉR TERÉZIA

Megjegyzések a „*Gaudent celi nova luce*” kezdetű himnuszhoz

A Szent István király tiszteletére készült és ránk maradt azon latin nyelvű liturgikus himnuszok közül, amelyeket biztosan magyar eredetűnek tekint a szakirodalom, a *Gaudent celi nova luce* kezdetű alkotás a 15. században tűnik fel a forrásokban, és megtalálható a nyomtatott esztergomi könyvekben.¹ Mezey László az ének valószínű mintáját Szent Ferenc negyedik himnuszában jelöli meg, s elképzelhetőnek tartja, hogy esztergomi keletkezésű munkával állunk szemben.² A Párizsban tevékenykedő Jodocus Clichtoveus is e himnuszt közli és kommentálja 1516-ban — Gosztonyi János győri püspök ösztönzésére és anyagi támogatásával — megjelent *Elucidatorium Ecclesiasticum* című munkájában.³ Az ének szövegét Dankó József kiadása alapján, a magyar változatot Geréb László átültetésében hozzuk.⁴

1. <i>Gaudent celi nova luce
tonitruī vox dum clangit:
novo rege novo duce,
Gedeonis tuba barrit.</i>	Örvend az ég, fényben lángol,
rajta dörgés fut keresztül,
Új vezérről új királyról
Gedeónnak kürtje zendül.
2. <i>Per quem fratres liberantur
paganismi cecitate:
Hungarorum gens letatur
Orto prolis et magistri.</i>	Pogányság és vakság verte:
de testvéri menekednek
s vigadoz a magyar, mert e
mester sarjadt, ez a gyermek.

¹ Török József: Szent István tisztelete a liturgiában. In: Államalapítás, társadalom, művelődés. Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 27. Szerkesztette Kristó Gyula. Budapest 2001. 107–117.; 113., a többi énekre vonatkozóan: 117. 1–43. jegyzet.

² Mezey László: Deákság és Európa. Irodalmi műveltségünk alapvetésének vázlata. Budapest 1979. 207.

³ Török József: 2001. 113; Holl Béla: Jodocus Clichtoveus Elucidatoriuma és a magyarországi himnusz-költészet európai recepciója. In: Uő: Laus librorum. Válogatta és szerkesztette Monok István, Zvara Edina. Budapest 2000. 53–61.

⁴ Vetus hymnarium ecclesiasticum Hungariae. Cura et impensis Josephus Dankó. Budapestini 1893. 208–210. (a továbbiakban: Vetus hymnarium); A magyar középkor költészete. Bevezette és fordította Geréb László. Franklin Könyvkiadó NV, é. n. 94–95.

3. *Pannonia gratulatur
angelica vox dum sonat:
decrepitus dux cum Geysa
Dei cepit repromissa.*
- Örvendezik Pannónia,
angyali szó midőn szólal.
Megvénhedt már Gyécsa vezér,
hallván Isten ígérétét.
4. *Inquit missus ethereus
sum prothomartir Stephanus:
et nascetur Stephanus,
rex erit et apostolus.*
- A mennyei küldött mondja:
– vagyok protomartir István,
születik is majd egy István,
király lészen és apostol! –
5. *Pater credens admiratur:
pavens mater rem miratur:
rore simul perlustratur
tunc orthodoxa fidei.*
- Csodálkozott s hitt az atyja,
álmétkodott s félt az anyja.
Mintha harmat hullott volna
a szent hitre ekkoron.
6. *Crescunt dona crescunt laudes:
cor congaudens, vox non cesset
cum non sistat operari
summus rerum artifex.*
- Nőtt az áldás, nőtt ajándék,
vigad a szív, szó nem hallgat,
meg nem szűnven munkálkodni
minden dolgot Mestere.
7. *Puer natus vegetatur,
et in regem coronatur:
regnum rite qubernatur
fides Xristi dilatatur.*
- Lett és egyre nőtt a gyermek,
királlyá is kit felkennek,
jó ura lőn a nemzetnek,
Krisztus hitén igyekeznek.
8. *Sidus claret matutinum,
ante solem fert vexillum,
per quam solis fulsit lumen
Hungarorum in mentibus.*
- Fényesség a hajnalsillag,
előljár míg fölkel a nap:
általa a napnak fénye
tűnt magyarok elméjébe.
9. *Hic est miles rex et rector,
qui dum rexit et regnavit:
hostis tandem de tortura
gentem suam liberavit.*
- Király volt ő és vezérlő,
kormányozván míg vezérlett,
ellenségnek gyötresétől
szabadítá meg a népet.

10. *Gerarchie iam congaudent,
cum rex regni predicatur,
reparandum ad ruinam
saxa quadravit verbera.*

Víg az egyház, mert a király
prédikála országának;
romlásából megépítse:
szó-szıklákat faragott.

11. *Almo Patri sit gloria
Natoque sit victoria:
amborum cum Spiramine
in sempiterna secula. Amen.*

Magasztaljuk a jó Atyát,
Fiának mondjunk glóriát
és a Szentlelket is velük
dicsérjük mindörökkön át.

A munka 11 négysoros strófából áll. A verselés „ügyetlenségét” szóvá teszi Mezey László és Clichtoveus sem hagyja említés nélkül.⁵ Az alkotás gondolatmenete a következő: az első két versszak a király születése fölött érzett, mindent betöltő örvendezésről énekel. A következő három szakasz a Hartvik-legenda alapján a szülők látomását tárja elénk, a hatodik pedig az égi ígéret megvalósulását fogalmazza meg. A 7-10. strófa rövid, utalásszerű kijelentésekben „meséli el” a király életét születésétől kezdve népét keresztény hitre térítő dicsőséges uralkodásáig, kiemelve István személyes igehirdető tevékenységét is. A munka a liturgikus énekekben szabályszerű doxológiával zárul.

Az alábbiakban azt tekintjük át, hogyan ünnepli hőstét a himnusz. Vizsgálódásunk során kitérünk az *Elucidatorium Ecclesiasticum* néhány vonatkozó megjegyzésére, és figyelmet fordítunk azon méltató kifejezésekre is, amelyekkel az ének Szent Istvánt magasztalja.

Az erőteljes biblikus hatást mutató első strófát részletesen kommentálja Clichtoveus. Egyéb megjegyzések mellett kijelenti, hogy a mennydörgés a szent ünnepén felhangzandó dicséret zengését, a villám fénye pedig a magasztalt személy erényének ragyogását illusztrálja.⁶ A kommentár arra is rámutat, hogy a strófa a „*Gedeonis tuba barrit*” kijelentés által azt a szentírásbeli történetet idézi fel, amelynek során Gedeon 300 harcosával megfutamtotta a Midian vezette ellenséget, miközben

⁵ Mezey László 1979. 207.; Holl Béla 2000. 56.; Munkánk során az *Elucidatorium Ecclesiasticum* alábbi kiadását használtuk: *Elucidatorium Ecclesiasticum ad officium ecclesiae pertinentia planius exponens et quatuor libros complectens* (a továbbiakban: EE) judoco Clichtoveo explanatore, apud in clytam Germaniae Basileam é. n. [1517]. Az említett megjegyzés: EE 66’.

⁶ „Cum autem tonitruum perstrepat in nubibus, subito fulgore totus aer emicat, ita et in nova huius sancti celebritate (cuius splendor virtutis, mirifice rutilat) nova laudum resonare debent praeconia, ut in novi regis festo, innoventur et gaudia”. In EE 67’.

a harsonák szakadatlanul szóltak, a cserépkorsókat összetörték s a fáklyák fénye ragyogott.⁷ István királyra vonatkozóan Clichtoveus a következőképpen nyilatkozik: „*Ita et hic sanctus Stephanus tuba suae vocis altiloqua personans omnem deorum veterum immo daemoniorum catervam effugavit a phanis Hungariae, et totam illam regionem deo consecravit.*”⁸ Ezen interpretáció szerint Szent István — aki a szentírásbeli történethez hasonlóan győzedelmeskedett — „hangjának fennen szárnyaló harsonájával” futamította meg Magyarország templomaiból a régi istenségek csapatait, s szentelte azt az egész vidéket Istennek. A kommentátor értelmezése e helyen az ének 10. strófájában megjelenő, személyesen ígét hirdető uralkodó képét vetíti előre. Megítélésünk szerint a népét harcba vezető István király alakjának feltűnése az első strófa által festett mozgalmas képben még árnyaltabbá válik, ha a már említett szentírási helyen kívül felidézzük a Bírák könyvének következő szavait is: „*spiritus autem Domini induit Gedeon / qui clangens bucina convocavit domum Abiezer ut sequeretur*”.⁹ Ezek hangsúlyozzák, hogy Gedeon az Úr lelkével eltelve cselekszik. Ugyancsak említésre érdemesnek tartjuk ebben a vonatkozásban, hogy a „*tonitruum vox*” kifejezés is szentírási ihletésű, a Biblia számos helyén előfordul. A mennydörgés és villámlás Isten jelenlétét jelzik.¹⁰ Ily módon tehát az első strófában a himnusz szerzője az új fényben tündöklő ég megszemélyesítése, Gedeon győztes küzdelmének felidézése, az Úr támogató jelenlétének sejtetése által István térítő tevékenységét kozmikus magasságokba emeli. Ezt az értelmezést támogatja az ének 10. versszaka, amely az égiek örömét énekli meg a magyar protorex tevékenységének sikeressége miatt. E strófa „*gerarchie*” (az Elucidatoriumban: „*hierarchiae*”) szavát Clichtoveusszal egyetértve „*caelestes hierarchiae*”-ként fogjuk fel. Tudós kommentátorunk szavai szerint az égiek öröme István tevékenysége miatt azért különösen

⁷ „At vero cum idem versus subiungit in quarto carmine, Gedeonis tuba barrhit, insinuat historiam sacram quae in libro Iudicum scribitur de Gedeone, quomodo ipse cum trecentis viris pugnaturus (Iudicum 7.) contra Madian, stetit in circuitu castrorum hostilium, et clangore continuo buccinarum confractioneque lagenarum fictilium et fulgore lampadum, totum exercitum hostium profligavit, et in trepidam fugam convertit.” In: EE 67’.

⁸ EE 67’.

⁹ Idc 6, 34. In: Biblia Sacra. Vulgata. Adiuvantibus B. Fischer, I. Gribomont, H. F. D. Sparks, W. Thiele recensuit et brevi apparatu critico instruxit Robertus Weber. Editionem quartam emendatam cum sociis B. Fischer, H. I. Frede, H. F. D. Sparks, W. Thiele praeparavit Roger Gryson, Stuttgart 1994. (a továbbiakban: Biblia Sacra), 331.

¹⁰ Néhány példa: Ps 76, 19; Ps 103 6-7; Sir 43, 18; Ex 19, 16; Apc 4, 5.

nagy, mert eredményeként egy egész nép tért Krisztus hitére.¹¹ A versszak vizsgálata során említésre érdemesnek tartjuk továbbá, hogy az ének szerzője a *rex* szóval párhuzamosan használja a *dux* terminust. Az István király tiszteletére készült liturgikus alkotásokban az utóbbi főnév általában — amint a jelen himnusz 3. strófájában is — Géza uralkodói címének jelölésére szolgál.¹² Vizsgált helyünkön azonban a *dux* nem méltóságnév, hanem azt a vezért jelöli, aki népét — Gedeonhoz hasonlóan — győzedelmes harcba vezeti. Török József a 9. strófa első két sorának párhuzamaként említi a Nagy Károly tiszteletére készült szekvencia alábbi szavait: „*Hic est Christi miles fortis, hic invictae dux cohortis.*”¹³ Ez a tartalom és megfogalmazás vizsgált soraink mondanivalójával is „rímel”. Ugyancsak figyelemre méltó a „*nova luce*” — „*novo rege novo duce*” kifejezések párhuzama. A *novus* melléknév ismétlődése és a *lux, rex, dux* főnevek kínáló párhuzama igen hatásos kifejezési forma. A *novus* szó háromszori előfordulása a múlttal való szakítást emeli ki abban a folyamatban, amelyet az első strófa sugall: a nép törvényes királya (*rex*), a keresztény hitért folytatott küzdelemben vezére (*dux*), elhozza népének a fényt (*lux*) s ezáltal maga is annak fényességévé válik. Ezt az értelmezést támogatja a himnusz 8. versszaka, amely — a liturgikus költészet által kedvelt fényszimbolikával élve — a magyar protorexet a hajnalcsillaggal, tevékenységét annak felkeltével azonosítja. Clichtoveus kommentárja szerint: amint a hajnalcsillag a nap felragyogásának előhírnökeként kel föl, úgy István király azért született, hogy az igazságosság napjának, Krisztusnak fényessége világítson a magyarok szívében.¹⁴ A *Gaude mater Ungaria* kezdetű himnusz ugyanezt a gondolatot fejti ki Szent Istvánnal kapcsolatban az alábbi módon: „*Hic tibi verus lucifer / lumen fidei prebuit.*”¹⁵

¹¹ „Si gaudium est angelis super uno peccatore poenitentiam agente, quanto magis super totius unius populi a ritu gentilitio ad Christum conversione. Itaque caelestes hierarchiae et angelici spiritus hic congratulati fuisse dicuntur...” In: EE 67; A hierarchia szóra vonatkozóan: Lexicon Latinitatis Mediaevalis Hungariae. Vol. IV. Budapest 1993. 260.

¹² „Geyse namque duci sancto / sanctus puer nascitur”: Vetus hymnarium 198; „Geyse duci decrepito / divina fit promissio”: Vetus hymnarium 205; „Hic est Geyse ducis natus / visione presignatus”: Vetus hymnarium 211. A novum genus melodiae kezdetű szekvencia azonban, melynek keletkezését Holl Béla 1300 tájára datálja, István esetében használja a *dux* terminust is az alábbi módon: „Per virtutem huius ducis / solem videt vere lucis / fidei in lumine”: Holl Béla: Novum genus melodiae. Ismeretlen Szent István-sequentia két XIV. századi domonkos missaleban. In: Collectanea Tiburiana. Tanulmányok Klaniczay Tibor tiszteletére. A kötetet szerkesztette Galavics Géza, Herner János, Keserű Bálint. Szeged 1990. 35–52. A szekvencia szövege: 46–47; 47.

¹³ Török József 2001. 113.

¹⁴ „Ante solem fert vexillum. Id dictum putet, quoniam lucifer ut solaris ortus praenuncius, ante solem exoritur, et eam ob rem, ante solis lucem dicitur quasi signum et vexillum ferre. Ita et ipse Stephanus exortus est, ut lumen Christi (qui est sol iustitiae) luceret in cordibus Hungarorum.” In: EE 67.

¹⁵ Vetus hymnarium 205.

A második strófában ismét két egymással párhuzamosan használt főnév magasztalja a magyar protorexet: a *proles* és *magister*. A király tehát népének szülötte s egyben tanítója is. A *magister* méltatás a Szent István tiszteletére készült s elterjedt liturgikus énekekben nem fordul elő. E főnév jelöli a Szentírásban a tanítót általános értelemben, olykor párhuzamba állítva őt tanítványával. Így szólítják meg az evangéliumokban Krisztust, s utóbb megilleti tanítványait, az apostolokat is.¹⁶ A *Gaude mater Ungaria* kezdetű himnusz hasonló gondolatot fogalmaz meg, amikor kiemeli, hogy István király népének sarjaként vált annak patrónusává: „*Gaude mater Ungaria / prolis agens preconium, / cum laude multipharia / patronum lauda proprium*”.¹⁷

A magyar protorex *dux* és *magister* méltatásával kapcsolatban fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a nagyobbik István-legenda s ennek alapján a Hartvik püspök által készített életírat is tartalmazza mindkettőt, de vizsgált helyüinktől eltérő kontextusban. Amíg a himnusz a *rex* és *dux*, valamint a *proles* és *magister* kapcsolatot említi, a legendák Szent István apostol voltának értelmezése során a „*praedicatorum... dux et magister*” kifejezést tartalmazzák. A két életírás az idézett méltatással azt hangsúlyozza, hogy a magyar protorex nem személyes igehirdetésével, hanem „mint a hit szószólóinak vezére és mestere” birtokolja az apostol nevet.¹⁸ Ezzel az állásfoglalással szemben a liturgikus énekekben István király méltatására megjelenik a *predicator* főnév, s ezen alkotásokban általános a személyesen ígét hirdető király képe.¹⁹ Vizsgált himnuszunk 10. strófájában is feltűnik ez az ábrázolásmód, hiszen az égiek örömeire Szent István „*rex regni*”-ként „*praedicatur*”, azaz ígét hirdet. Ezt a portrét tovább örökíti Clichtoveus, amikor kommentárjában megjegyzi, hogy a király „*crebra predicationis inculcatione*” alakította, formálta alattvalóinak szívét.²⁰ Amint arra más helyen már kitértünk, a legendák és a liturgikus énekek István király személyes igehirdetésének kérdésében egymástól eltérő álláspontot képviselnek.²¹

¹⁶ Csupán néhány szentírási helyet idézünk: Prv 5, 13; Lc 6, 40; Lc 19, 39; II Tim 1, 11.

¹⁷ Vetus hymnarium 195.

¹⁸ Kisdí Klára fordítása. In: Az államalapítás korának írott forrásai. Az előszót írta, a szövegeket válogatta, a kötetet szerkesztette Kristó Gyula (a továbbiakban: ÁKÍF). Szeged 1999. 289; *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery* (a továbbiakban: SRH), volumen II. Budapestini 1938. 387., 420. A teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy – amint arra a kutatás rámutat – Hartvik püspök az általa készített életíratban mindaddig a *dux* terminust használja István uralkodói címének jelölésére, amíg a pápától kapott koronával meg nem koronázzák.

¹⁹ Néhány példa: „*Iste sanctus predicator / Hungarorum primitus*”: Vetus hymnarium 195; „*Adolescens agreditur / cibum salutis serere, / gens hec Ungara convertitur / et baptizatur propere*”: Vetus hymnarium 206; „*Per hunc Xristus predicator, / turba credens baptizatur*”: Vetus hymnarium 212.

²⁰ EE 67r.

²¹ Gondolatok egy Szent István-szekvencia kapcsán. Megjelenés előtt.

A Szent István születésének legendabeli hírül adását felidéző 4. strófában olvasható „*rex ... et apostolus*” a legkorábbi liturgikus énekekben fellelhető méltatást örökíti tovább. Az *Ave beate rex Stephane* indítású antifona és a *Sanctissimus rex Stephanus* kezdetű alkotás már az 1083. évi szentté avatás alkalmából felhangozhatott.²² Az előbbiben foglaltatik az „*ave doctor et apostole credulitatis nostre*”, az utóbbiban a „*Hungarorum apostolus*” megszólítás.²³ Clichtoveus részletes magyarázatot fűz az *apostolus* szóhoz. Fejtegetéseit az alábbi szavakkal zárja: „*Sic enim sacratissimus pater Dionysius Areopagita, Galliarum dicitur apostolus, et sanctus Firminus, Ambianensium, ita et beatus iste Stephanus, recte dicitur Hungarorum apostolus*”.²⁴ Holl Béla rámutat, hogy e helyen Clichtoveus „saját hazafiúi büszkeségét is felcsillantja”, amikor Szent István mellett megemlíti a „franciák szentjét, Dionysius Areopagitát”.²⁵ A kommentátor a legismertebb apostol mellett megnevezi a gall ambiani nép első térítőjét is, aki a 4. században alapított püspökséget Ambianumban, a mai Amiensben.

A 9. strófában István „*miles rex et rector*”-ként mint kemény kezű, harcias király áll előttünk. A magyar protorexnek a külső támadókon kívül azokkal is meg kellett küzdenie, akik az ördög bujtogatására „vonakodtak nyakukat a kereszténység igájába hajtani, és ... azon igyekeztek, hogy kivonják magukat István uralma alól.”²⁶ Az utóbbiak még évekkel, sőt évtizedekkel az első király halála után is lázadásokat robbantottak ki az új rend ellen.²⁷ A harcias István-portré feltűnik már a szentté avatás alkalmából készült azon antifonában is, amely az uralkodót „*gloriosus cultor dei*”-ként ünnepli, aki népét kemény kézzel térítette meg.²⁸ A 13. század végén készült officium énekei szintén kiemelik István könyörtelen következetességét a térítő tevékenység során s vitézségét mindenféle háborúban. E zsolozsma egyik reszponzorióriumában például a következőket találjuk: „*in bellis victoriosus, / prudens*

²² Török József: Szentté avatás és liturgikus tisztelet. In: Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról. A bevezetőt írta Köpeczi Béla. Szerkesztette és az előszót írta Fügedi Erik. Budapest 1986. 33–47; 36; Szendrei Janka: Az István- és Imre-officium zenei rétegei. In: Uo. 48–53, 305–308; 50.

²³ Vetus hymnarium 194–195. 202.

²⁴ EE 67.

²⁵ Holl Béla 2000. 57.

²⁶ ÁKÍF 277.

²⁷ Kristó Gyula: Megjegyzések az ún. „pogánylázasok” kora történetéhez. In: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica 18 (1965) 3–55; Makk Ferenc: Megjegyzések I. András történetéhez. In: Uő: A turulmadártól a kettős keresztig. Tanulmányok a magyarság régebbi történelméről. Szeged 1998. 127–142; 127–128.

²⁸ Codex Albensis. Ein Antiphonar aus dem 12. Jahrhundert. Von Z. Falvy – L. Mezey. Graz–Budapest 1963. 96; Török József 1986. 36.

et fortissimus. / Sub mundanis armis dei / miles erat strenuus".²⁹ A liturgikus énekek méltán őrzik e képet Istvánról, hiszen olyan uralkodó volt ő, aki valamennyi háborújából győztesen került ki.³⁰

A *rector* terminus a Szent István tiszteletére készült más liturgikus énekekben nem fordul elő, s hiába keressük azt a király életírásaiban is. Mór pécsi püspök legendája azonban, amelyet Szent Zoerard és Benedek történetéről készített, a magyar protorexet „*bonus rector*”-nak³¹ nevezi. Mezey László — az I. László tiszteletére készült alkotások vizsgálata során — felhívja a figyelmet arra, hogy a *rector* a *rex* szinonimájaként fordul elő a Vulgatában. Példaként említi vizsgált passzusunkat, s utal Szent Ágoston vonatkozó helyére is.³² Ugyancsak megtalálható a *rector* főnév a Mezey által idézett „Nagy Károly-i és poszt-Karoling uralkodóeszmény” megfogalmazásában: „*rector et doctor, / rex in potestate, / sacerdos in praedicatione*”.³³ Mezey László rámutat, hogy I. István — tevékenysége alapján — a kora középkor más újkeresztény uralkodóival egyetemben méltán nyerte el mindazon epithetonokat, melyekkel „az új Európa első nagy uralkodója, Nagy Károly” is ékeskedett.³⁴

A kilencedik strófa első két sorának nyelvi megformálása szintén figyelmet érdemel. A kifejezőmódot a *rex* és *rector* főnevek továbbá a velük azonos tövű *rego*, *regere*, *rex*, *rectus* valamint *regno*, *regnare*, *regnavi*, *regnatus* ige praesens perfectum indicativi activi egyes szám 3. személyű alakjainak a névszókkal khiasztikus elhelyezésű alkalmazása teszi érdekessé. A hatást fokozzák az alliterációk, amelyek a liturgikus költészet kedvelt eszközei közé tartoznak.

A méltató kifejezések áttekintése után említésre érdemesnek tartjuk még azon megfigyelésünket, hogy — a magyar protorex tiszteletére készült liturgikus énekek általános gyakorlatától eltérően — vizsgált himnuszunkban az anya személye némiképp több figyelmet kap.³⁵ A látomás során közölt hír hallatán a „hit fénye hatja át”. Geréb László fordításától eltérően az 5. versszak 3–4. sorát az alábbi módon

²⁹ Vetus hymnarium 198.

³⁰ Kristó Gyula: Szent István király. Budapest 2001. 104.

³¹ SRH II. 357.

³² Mezey László: Athleta patriae. Szent László legkorábbi irodalmi ábrázolásának kialakulása. In: Athleta patriae. Szerkesztette Mezey László. Budapest, 1980. 19–55; 33; 51. 113. jegyzet.

³³ Mezey László 1979. 104. 95. jegyzet.

³⁴ Lásd a 33. jegyzet.

³⁵ E kérdéssel foglalkozunk alábbi, megjelenés előtt álló dolgozatainkban: Megjegyzések egy középkori Szent István-himnuszhoz. Gondolatok egy Szent István-szekvencia kapcsán.

értelmezzük: „az akkor igaz hívővé lett anyát nyomban a hit harmata hatja át”.³⁶ A *rore ... perlustratur* kapcsolat szentírási hangulatot idéz. Isaias próféta könyvében olvashatjuk a következő szavakat: „*expergiscimini et laudate qui habitatis in pulvere / quia ros lucis ros tuus.*”³⁷ A vizsgált sorok Sarolt alakjától elvonatkoztatva eszményítik a születendő szent anyját. István vértanú közlése, annak hírül vétele, hogy a magyarok Istentől választott, első királyát hozza majd világra, az őszintén hívő emberek sorába emeli az asszonyt. Ez az ábrázolásmód az utókor idealizáló törekvését fejezi ki. Az első szent király szülőjének, keresztény erényekkel ékes asszonynak illet lennie, ezért a himnusz szerzője ilyenek ábrázolja őt.

Fejtegetéseink végére érve megállapíthatjuk, hogy a *Gaudent celi nova luce* kezdetű himnusz – a Szent Istvánról készült más liturgikus énekekkel összhangban – a dicsőséges uralkodót a nép keresztény hitre térítőjét, tanítóját és védelmezőjét ünnepli a magyar protorex személyében. A munka híven tükrözi azt a portrét, amelynek lényeges vonásai már a legrégebbi officium egyes énekeiben feltűntek,³⁸ s mindazon epithetonokkal felékesíti hőségét, amelyek megilletik a népüket Krisztus hitére térítő uralkodókat. A Szent István-portré további hagyományozódásához minden bizonnyal nem csekély mértékben járult hozzá Jodocus Clichtoveus *Elucidatoriuma*. A himnusz egyes passzusaihoz fűzött alapos kommentárjai — amelyek közül csupán néhányat érinthettünk dolgozatunkban — az ének teljes megértését szolgálják, az ünnepelt személyét bemutató ismertetésének alábbi sorai pedig hiánytalanul összegzik azt a képet, amely az első magyar királyról a liturgikus alkotások tükrében is kialakult: „*primus ab incunabulis Christianus rex Hungarorum. Et factus est ipsis non solum moderator regni, sed et apostolus et praedicator veritatis catholicae, totumque regnum suum integre convertit ad Christum, quare et gentis illius patronus est praecipuus, tutelarisque et defensor singularis ac unicus*”.³⁹

³⁶ A Clichtoveus által közölt szöveg: „*Rore simul perlustratur / orthodoxae fidei.*” In: EE 66°. Fordítása: „S nyomban az igaz hit harmata járja át.”

³⁷ Is 26, 19. In: *Biblia Sacra* 1121.

³⁸ Török József: Szent István tisztelete a középkori magyarországi liturgiában. In: *Szent István és kora*. Szerkesztette Glatz Ferenc, Kardos József. Budapest 1988. 197–201. 200.

³⁹ EE 66°.

THERESIA DÉR
**Bemerkungen zu der Hymne mit der Anfangszeile
„Gaudent celi nova luce”**

Die vorliegende Abhandlung behandelt die Hymne mit der Anfangszeile „Gaudent celi nova luce” und geht auch auf die Bemerkungen in der Arbeit von Jodocus Clichtoveus unter dem Titel *Elucidatorium Ecclesiasticum* (erschieden in Paris im Jahre 1516) ein. Das Lied, das den ersten ungarischen König als christlichen Missionar, Lehrer und Verteidiger des Volkes feiert, erscheint in den Quellen seit dem 15. Jahrhundert. Die wichtigen Elemente des von ihm gelieferten Stephan-Porträts sind schon in den frühesten liturgischen Liedern zu finden, die anlässlich der Heiligsprechung von Stephan (1083) geschrieben worden sind. Die untersuchte Hymne – ähnlich wie andere liturgische Gesänge zu Ehren von Stephan I. – verehrt den ungarischen Herrscher mit den Worten, mit denen Karl der Große und all die Könige bezeichnet wurden, die ihre Völker christianisiert hatten. Zur Vererbung des Stephan-Bildes haben die gründlichen Kommentare von Clichtoveus deutlich beigetragen.